

четвртком и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПреглату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:

Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА

НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:

Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредништво ЗВЕЗДЕ налази се у кући Лаудановића, Коларчева улица бр. 10.

ГРОВОВИ

Са прозора ниског мој се поглед губи
У сиву даљину, у неповрат јури;
А мисли се роје, губе се кроз маглу
Ко да свака мис'о своме гробу жури.Векова је безброј прохујало дугих,
А све људска нога по костима гази;
Смрт је силна, страшна, свуд по свету јури,
Ко ли може њеној одолети снази.Изброј сјајне звезде на ведроме небу
И гробове што их црна земља скрива
Цео свет је гробље — самрт живо коси —
И оно све веће сваким даном бива.Видиш ли лобању где вири из гроба
Руга ти се мислиш и на те се плази;
То у теби она страшну слику буди:
И по твоме гробу човек ће да гази.

19—XII—1897 г.

† Б. Абрашевић.

СРБИНЧЕВИ

(ОДЛОМАК ИЗ РОМАНА **Златно Срце**)
— МИЛОШ ЦВЕТИЋ —

(НАСТАВАК)

— Е, а шта ће ми то вајдити, кад ће се она одмах сетити. Та само је један господар Ђура Србинчев у нашем селу и једна мала Марија, па то ти је.

Марија се приви уз оца, дохвати га за руку и притиште на њу своја устаща.

У тај мах појави се Наста на вратима од трпезарије: — Господар Ђуро, чорба је већ на столу. Бојим се охладиће се.

— Ево нас, ево! — узе брзо Мирка под руку, који не скидаше очију са свога пријатеља, а другом подиже Марију, притиснув је на срце, па онда се окрете момцима и Омеру: — Пожурите се.

Људи, који су седели, поустајаше те им тако силом начинише места да прођу и кад ови беху већ на вратима од трпезарије, узвикнуше: — живео наш господар Ђура!

Панта је већ био одјурio Сари.

— Таки су му били и отац и деда и прадеда, како се прича, та такви су сви Србинчеви од памтивека, — говораше пред собом онај старац, бришући очи рукавом од дороца, — али већ се губе таки људи, сваки дан их је све мање, а живот све тежи и сиротиње све више.

— Па како да нису добри и ваљани, — додаде нека сиромашна старица — кад се и лонови стиде да украду оно што је њино.

— Тако је! — потврдише и други и наставише разговор међу собом у највећем поштовању и хвали о породици Србинчевој. А две старице се не могаху довољно нахвалити мале Марије.

— Ех, што је то дете... ех, што је то срце!...

— Е, нема га! Дође ли само до ње каква потреба и невоља сиротињска, е она ће измолити од оца и помоћи... помоћи... помоћи!... и обе се занече у хвали и похвалама.

— Ево нас! — рече Ђура ушав с Мирком у трпезарију. — Брзо, Омере. „Оче наш“, па да се дамо, јер смо ја и Мирко гладни као курјаци.

Омер и сви редом поређаше се око стола, прекрстише се, Омер изговори гласно молитву, па онда поседаше сви редом, сваки на своје место. Омер се беше необично загледао у маниће и с тога га браца Мита гурну левом руком у ребра иза калфа Стевињих леђа, а у себи прогунђа: — Ово дериште нећу никада научити право ме реду“, — и добаци му очима доста оштар поглед.

Прионуше ручку, докле тек Ђура опази како су Славна и Мирко мало извадили, па им рече: — Гледај само, колико су извадили! — па дохвати за

кашику и чинију на принесе госпођа Славни у намери да јој још досне у тањир.

— Хвала, хвала! — брањаше се Славна и речима и рукама.

— Их! ви сте као и овај ваш Сомборац! Види се, да ни у равноме Срему ни у Бачкој не знају праву вредност манића у расолу! — рече Ђура мало посмешљиво.

— Е већ ви не можете, а да мало не дирнете у Срем и Бачку, а нарочито у мој Сомбор! — одговори му Мирко смешећи се пријатељски.

— Е па шта ћу, кад нам је свима у крви, да се међусобно по мало пецкамо — насмеја се и Ђура и погледа у браца Миту, који једнако погледаше у Омера, који не скидаше очију с манића.

— Ама, шта је вама, браца Мито, што не вадите?

Браца Мита се као мало збуди и поглади своју углађену, скоро улизану косу и трже поглед с Омера.

— Ех, шта му је; — упаде живо госпођа Јованка, — знаш ти, браца Миту; не може он да мирује, кад је само једна муштерија у дућану, а камо ли толики свет.

— Та има времена, пазариће сви и доћи на ред. Та сутра је тек Туцин-дан.

— Да. Али... заусти браца Мита.

— Војите се да ће данас ручак мало подуже трајати? — и погледа у госте.

— Па да, — ослободи се браца Мита, — него да се за нас донесе..

— Знам, знам; — настави Ђура, — онај ваш бели пасуљ са сувом јесетром, коју сте ви летос и онако лепо на обручу осушили? — па и не сачекав браца Митин одговор окрете се: — па донеси, Насто, засебно за њих, нека ручају, па по браца Митиној жељи нека онда иду у дућан.

Браца Мита беше задовољан што ће моћи муштерије пре послужити и што ће Омер остати без манића. Омер се намргоди и поцрвене. Калфа-Стевану беше све једно. Њему беше главно да се добро најде, а свако му јело беше добро у господар Ђуриној кући, а налазио је да је и у реду да старији калфа има увек право.

Голема чинија с пасуљом и јесетром беше већ донета, а и једна чинија с куваном сувом моруном, која беше зачињена белим луком и оцтом, стајаше већ пред браца Митом. Момци у брзо ручаше и упутише се у дућан. Кад отворише врата зачу се жива весела граја, која је слабо допирала до стола, због дебелих зидова и двојих врата, којима беше одвојен дућан од трпезарије.

— Узмите коју од ових крупних маслинака, нуђаше госпођу Славну, Ђура, бирајући дрвеном кашичицом најлепше, — ово су праве далматинке и правце из Трста. То отвара апетит и врло су погодне за желудац.

Госпођа Славна узне једну, поједе је и сва се стресе.

— Молим те, Ђуро, остави, — рече госпођа Јованка, погледав свога мужа очима, из којих про-

сијаваше благодет, доброта и љубав — ја ћу је већ полако навикнути.

— Зар ви ради е правце с Трстом? — упита Мирко.

— Од увек, за бакалску робу. Тако је радио и мој отац, а отпочео је мој деда. Хе, што је то био човек и трговац!... Али, ја ћу вам већ прича и о њему. Неће нам, надам се, ово бити последњи пријатељски састанак. Знате, роба је боља, свежија а у неколико и јефтинија за купце, јер је продајем по нижој цени него трговци по градовима. У својој сам кући, а и јефтиније живим него они тамо.

Мала Марија седела је поред свога учитеља, веома мирна и ћутљива. Само му је по пекад нешто манула по ради јела, а Мирко је опет пазио на њене жеље као на жеље свога рођеног детета.

Госпођа Славна и госпођа Јованка приметиле жив разговор, који водише већином шапатом, при коме би госпођа Јованка кад кад мало поруменела и неискazanом љубављу погледала у свога Ђуру. Из шапата се могаху разабрати ове речи госпође Јованке, које у највећем поверењу казиваше госпођи Славни:

— Волим га, волим неискazано... не умет ти казати... немам речи, којима бих описала моју срећу, моје блаженство... што се Бог смилова... Ох! ала ћу га изненадити! Само да Господ да, да све прође срећно и да буде онако, како желимо: Ђура и ја. Мене је страх! — Ту порумене наново и опет настаде нечујан шапат.

Ђура и Мирко беху јако забављени јелом, те сад мало одахнув по ле јесетре с пасуљом и сладећи се моруном, Мирко настави, докле жене и даље шапатаху и осмејкиваху се.

— Ама чудан онај твој најстарији калфа.

— Зар браца Мита? — упита Ђура.

— Да. Она коса, па они зулови углађени да се све цакле. Она крута јака од кошуље, све га боде у доњу вилицу, а црна поша стегнута око сувог врата, да ти се чини да ће га удавити. Мрки капут утегнут и закопчан до под врат, као у војника; панталоне му уске и утегнуте, да ти се чини да ће се сад, е сад преломити оне танке треске, хоћу рећи — ноге А цинеле му се стакле и све се преливају. Бркове уфитиљно, па оно бледо лице, баш што по веле: као да је из кутије изишао.

На тај учитељев опис пренуше госте у смех, јер оне беху часом прекинуле шапат и ослушнуле шта им мужеви говоре.

Насмеја се слатко и Ђура, али се брзо заустави и уозбиљи.

— Е, мој Мирко, доиста је чудан тај мој браца Мита. То је сироче из нашега села. Отац му беше црквењак и пуки сиромаш. Он се зове Мита Чанадски, ваљда му се стари доселили амо из Чанада, али га сви знаду под именом: Мита црквењаков. Мој отац га узне у кућу, код њега је изучио трговину, калфовао и нашом трговином управљао. Кад је већ постао човек, хтеде му мој отац, отворити радњу у коме оближњем селу, оженити га и оку-

Њиги га. Али, браца Мита, тако га сви зову, па и ја, још из детињства, не хтеде ни чути за то. Он мољаше покојнога оца само за једну доброту: да може и сме остати у нашој кући докле је жив и да сме у њој умрети. Он вам је од вајкада душа нашој радњи, а вернији је и од највернијега пеа. А што се овако носи, то му је остало још из младости и докле се носило одело по мађарски. Он је сушта тачност и углађеност, јер од вајкада, скоро изузетно, послужује женски свет, сељанке и госпође. А као што сте видели: у мојој трговини има робе, почињући од свију потреба ратарских, кухињских и домаћих, па и сва остала роба за сељанке и господски сеоски свет, а у овом последњем је браца Мита прави мајстор. А такав ће и умрети, јер му је већ педесет друга година.

— Е па онда је то красан човек! — узвикну Мирко.

— Али има и једну махну, — настави Ђура, што је рад да све дотера на свој калуп. Све је калфе и шегрте кињо тиме, па тако сад и ову двојицу, али му некако не испада за руком, особито код ове последње двојице. За то су ваљда обојица онако и пуни: калфа Стеван сав округао, а Омеру само што не пукну образи. Стевана још и сад узме по који пут преда се, али он се и не обзира на то јер је већ трогодишњи калфа, а с Омером ће канда бити још мучније.

— А како му је презиме?

— Ко ме?

— Па томе вашем Омеру, — упита на ново учитељ Мирко.

— Па.. Омер! — потврди зачуђено госпођа Јованка, а госпођа Славна се још више изненади и слушаше још пажљивије.

— Та.. Омер! То му је баш име, право име, потврди и господар Ђура.

— Па је ли он Турчин, је ли он турско дете и из Турске? — упита опет Мирко.

— Ама није! — смејаше се и чуђаше се опет г. Ђура.

— Е, па да шта је онда, кад није Турчин?! — узвикну на ново Мирко.

— Па Србин и српче, као што смо и ја и ви, као што су и наша деца, — рече и опет Ђура потврђујући.

— Е, сад баш ништа не разумем, — рече Мирко и загледа се у г. Ђуру.

— Како да не разумете?! Та у сваком нашем селу, наћи ћете бар у неколико кућа сељачких, по које Омер момче и по коју Мејриму девојку. Тако је то овде од старина обичај.

— А! то је ваљда још из турских времена овде тако остало — прибра се и присети се Мирко.

— Па што одмах тако не рекосте, човече.

— Ја мишљах да је то вама познато.

— Ни у сну, — додаде Мирко.

Госпођа Славна прекрсти се и чисто одахнув од изненађења, рече: — Е нек ми Бог опрости грех... и ја сам држала да је Турче!

— Али и ако је то овде од старина обичај, то би га ваљало требити и искоренити.

— Ако је тако и ако би требало тако, онда је то на вама: учитељима и свештеницима, — изрече одсудно г. Ђура.

— Признајем да је тако и ми ћемо то и извршити, — заврши поуздано Мирко.

— Тако и ваља! Онај твој председник беше старог кова и из старог доба, први учитељ моје Марије. Мало је сиромаш знао, али он не беше за то крив, и поучавао је Марију код куће, тек да и он што заради. Али, ти... ти... то је већ друго. Та нисам те ја тек онако заволео. Дед, прихвати се, чаше, па у твоје здравље! Аха, та ти још и не гуцну од кад седосмо за сто. Зар ти се тај Вршчанин не допада?

— Не. Та ја сам га већ огледао код тебе.

— Па што онда не пијеш?

— Обичај ми је да прво подмирим глад. У твоје здравље брата, Ђуро.

Марија подигну своју лепу главицу, обгрли ручицама Мирка и погледа му у очи.

Мирко се саже и пољуби је у чело.

— Не, већ у твоје! — кликну на ново Ђура, Пријатељи подигосе чаше, куцнуше се, уз што и њихове жене присташе.

Мирко спутив чашу загледа се један тренут најпре у госпођу Јованку, која му даде љупко главом знак као храбрећи га; па онда се загледа у малу Марију, чије га ручице још држаху обгрљена и чији поглед још борављаше на његовом лицу; па се за тим загледа у свога пријатеља Ђуру, као да би му хтео нешто заискати, нешто замолити га.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

* * *

Ко листићи руже када се сасуше
И наша је љубав увенула тако;
Ишчез'о је мирис твоје миле душе,
А на тужно срце терет пао јако;
Аз' ни сада не би душа очајала,
Да бар зловна судба све лепо измени,
Но је теби опет све радости дала,
А најтеже боле оставида мени.

Милош П. Ђирковић.

ЈЕЛЕНИН МУЖ

РОМАН

НАПИСАО Ђовани Верга

(наставак)

И враћао се на ту тему с безазленом, неуморном упорношћу. Време је пролазило брзо, ма да у соби не беше ни трага од оне прости справе, што га мери малим духовима,

што прозачки управља пословима света у предграђима. Јелена погледа у свој сахат и на једном устаде, озбиљнија но што је дошла; намештајући журно траке на пеширу и копрену и инстинктивно тражећи очима око себе огледало, рече: — Не, не! доцкан је, морам да идем...

— За што сте онда дошли? узвикну јетко песник.

Јелена, на једанпут се сва променивши, брзо се удали од њега зажарених образа, унезверена и намрштена лица. За тим упре у њ' такав поглед који је за песника био откровење, муња, који га је нагнао да јој поново падне пред ноге и замоли је за опроштај. Био је луд, луд из љубави. Изгубио је главу. Ако му она не пружи руку, стрмоглавиће се с балкона испред оног бескрајног плаветнијала. Размрекаће главу усред оног мора од светлости.

Јелена, грозничаво се журећи, намештала је свој мантил и нервозно гунђала кроз стиснуте зубе:

— Пустите ме да идем! пустите ме да идем!

— Реците да сте ми опростили, Јелена! Не остављајте ме тако! Реците ми, да ћу Вас опет видети!...

— Да, да! рече она механички.

— Хвала! Ох! хвала. Кад?... кад ћу Вас опет видети?...

— Не знам... не могу Вам казати сад... Доцкан је... Немам ни часка времена... Писаћу Вам... Видећемо се...

Он је ишао полако за њом кроз ходник као убијен, оборене главе, а она се журила као да бега. Јелена сагну главу на вратима, која јој он отвори, пружи му руку и лако стиште његову, за тим изусте испод копрене једну опроштајну реч. Он остаде на одмору од степеница, с узбурганим срцем, пратећи чежњивим погледом ону црну хаљину, што је у брзо нестајало низ степенице, мислећи о том таштом, грозничавом сну, који је тако просто ишчезавао. Кад је Јелена већ била при дну степеница, довикну јој са зебњом у срцу:

— Не заборавите!

Јелена обори главу, као да ју је озго дупио камен и прикупи мантил око себе. Вратар јој опет, ударајући у њон једне напуче, отпева дрску уличну песмицу.

— Ах! прогунђа Јелена, гадећи се, а усне јој задрхташе.

*

Путем сусрете мужа, који је, оптерећен пословима као неко кљусе, јурио тамо амо напуљским улицама кроз светину. Он заповеди да се зауставе кола, сав срећан што је срео своју жену, да јој каже коју пријатну реч и да њена љупка слика прекине за који тренутак досадне послове свога позива.

— Како добро изгледаш! Јеси ли далеко шетала? Сва си се зајапурила у лицу. Хоћеш ли да седнеш са мном у кола?

— Нећу, хвала ти, имам посла овде у близини.

— Знаш ли? због оне ствари с пореским одељењем још од осам јури. Све иде славно!

— С Богом!

Он се још окреташе у колима, која су клозарајући по калдрми јурила, да заљубљеним очима види дивни лик своје Јелене, која је оборене главе, с кајањем у срцу због некорисног греха, хитала поред кућа. Чезаре напротив, мислећи само о њој, трчао је адвокатима и прокураторима и јурио уз степенице и низ степенице суда, да би јој ство-

рио оно благостање, набавио јој онај старински намештај, оне седокосе служитеље, што изгледају као да су домаћицу у наручју носили. Његова кућа била је сад тако удешена, да су Јеленине интимне пријатељице биле саме баронице, да се Чезаре, који је све то плаћао, бојажљиво показивао у салону само између застора од античког броката, док је међу тим војвода од Арања одређивао тон, укус, отмене манире, који су ласкали грађанској таштини Јелениној, наклањивали јој оне ваздушне куле из њеног девојаштва и премазивали бојом заборава оно понижење, што јој га је нанео онај одлазак у таванску собицу већ заборављеног песника. Војвода је побеђивао својим коњима, својим кројачем, својим великим именом, које је тако леп звонило, кад га служитељ пријави, и љубомором једне одисга велике даме, о којој је цео Напуљ говорио. Интрига с војводом била је парфимисана и елегантна, оча се кретала у околини, која грех префини и углади, увије га у кадиву и цвеће и успава га вештачким уживањима, заједничким обзирима, неизбежном етикецијом — у кратко свима оним средствима, које је рафинирано завођење пронашло, да би бласто оборило част једне поштене жене.

Песнички, који услед увређене таштине беше постао љубоморан, написао је против *Ње* једну жестоку сатиру, еротичну елџију, која ју је оптуживала и звала се: — *Сећаш ли се?* — Сећаш ли се онога у твом позлаћеном салону? Сећаш ли се, како си ме походила у мојој бедној таванској собици?

Сиротиња се врло добро слагала с тим плачевним тоном, алузије су биле провидне као кристал, а појединости су потпуно тачно дисале оном интимношћу, коју је тема захтевала. — Сећаш ли се првог пољупца на фотељи од црне кадиве, на којој беше извезено твоје име? Сећаш ли се оног рупца, што си га заборавила у мојој соби? оног мириса, што си га оставила с њим? твог имена, што мило одјекује као и име твоје грчке сестре? Ах! куда си сад однеда тај мирис, невернице? У племићски алковен! у собе које су одавно оксквирављене прстачком љубављу. Свој охоли мото: *Tant que vivrai autre n'aurai* променила си за љубав једне војводеке круне, јер ти се она учинила племенитија него двадесетогодишња младост и сјајнија него плава коса...

Романца се настављала и даље тим тоном и исцунула је три стране једног од оних листића, који нису већи од обичног писма, које нико не купује, али које сваки чита, кад се излаже порузи који човек, нека књига или што друго на овом свету. Муж *грчке жене* дознао је на тај начин после месец дана, каква је грозна срамота нанета његовој части.

Али кад је покушао, да ма на какав начин спере ту мрљу, ништољем или сабљом, није могао наћи помоћи ни код једнога од свих тих пријатеља, што су му стискали руку и предавали своје посетнице на његовим вратима, кад би посећивали његову жену, коју би заклонили својим телом, кад би он морао да се бије због неке играчице или куртизанке. Песник, високо горе у својој *сиротињској собици*, ширио се у свом искрзалом врекануту с правим песничким поносом. Беше се ушанчио иза неодговорности песничке фикције. Пријатељи се нису усуђивали, да ствар даље терају, већ су се журили да се што пре изглибе из те बारे. Они су износили мужу пред очи добар глас ње-

гове жене, будућност њихне кћерчице, опасност од јавног скандала, који би у сваком случају био опасан. Цитирали су *Чезаре и његова жена*. На послетку...

И тај свет, што слеже рамена, кад ти срце пуца, јер те издала она, којој си посветио сву своју љубав и верност, која ти је била сва твоја срећа, тај свет, кад не можеш да одолиш својој жени, које ради још ти срце крвави, коју још љубиш, кад се с искреним сузама, с уздасима, који допиру с дна срца, разбарушене крсе грчевито хвата за тебе и преклиће: — Опрости ми! опрости ми! буди милостив као што је милостив Бог!... е тај свет, ако будеш милостив као Бог, опет слеже раменима, али сад из зрења.

Чезаре се врати кући блед као крпа. Тамо је дуго притискао своје дете на срце и очајнички плакао, а из очију су му текле оне сузе, што једна за другом капљу на срце и тамо остављају дубоке зарезе.

На једанпут уђе Јелена с укоченим очима и уздрхталим, бледим уснама.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КОЗАК

(ЛЕКАРЕВА ПРИЧА)

Влад. Тихонов

Оступали смо! Оступање је почело још од ране зоре, но ми, обични смрти, нисмо то знали и тек у подне распросите се по чети страховита реч: „оступамо“... Увече ми се чинило као да оступамо већ читаву недељу. Био сам болестан, — почела ме обузимати нека ватруштина. Старији лекар у болници у којој сам ја био ординатор саветовао ми је да, без икакве церемоније, просто на просто уђем у болничка кола; но ја сам се савлађивао; хтео сам спотичући се, падајући, често изостајући од својега места, но ишао сам, одбијајући упорно да негде седнем и одморим се. Позади нас кретала се наша омља чета и с те стране, с времена на време, разлегало час глухо зврјање ратне спреме, час понеки пушчани пуцањ. Ишли смо кроз густу, блатну шуму, готово без икаквих стаза. То је јако спречавало нашеступање. Уз то су се понегда чули узвици војника који су усправљали каква претурена кола или извлачили заглављене топове.

Ноћ се брзо спуштала, а о логоришту или одмору не би ни помена. Пропланак по којему смо ишли постајао је све тамнијим и тамнијим. Надао сам се да ће ми са заходом сунца бити боље, али ми се очекивање не испуни, ватра ме није прошла и чак је почињао занос; но ја сам непрестано корачао, стално уверавајући самога себе да је тако боље. Здравом сам се бојао да легнем, јер ми се чинило ако легнем да ћу већ несумњиво умрети, а мени баш није било стало до умирања. Чинећи невероватне напоре да не бих пао и разбио се, хватајући се рукама ма зашто, трудио сам се да не изостанем од наше болнице. Глава ми је бучала, ноге као оковане. На ме већ нико није обраћао пажње, сваки је био занет својим послом.

Наста ноћ и то не онако као код нас на северу, но одједанпут, нагло, неочекивано, као да си заврнуо завртањ

на лампи. Црно, суморно небо спустило се до самих шумских врхова. Блатни, влажни задах био је из земље. А ја сам непрестано ишао напрежући своје последње силе. Сад већ нисам давао себи јасна рачуна где сам. Нисам знао је ли то наша болница или је ма који одред пешадије или, на зад чак и артиљерија. Ишао сам просто за тим хучним, покретним таласом.

А у глави се врзмају мисли без икакве везе. — Зашто сам ја овде? мислио сам. Како је сад лепо код куће: сестра Варја вратила се с предавања, дреши белешке и нешто весело, окретно и живо приповеда. Сви је слушају, чак је и Коља оставио своју даску с коњем и загледао се у њу својим крупним очима: и сви је разумеју, а ја, ето, не могу, ма како да се упињем, опет не могу да појмим о чему је реч. У осталом то је због тога што мене боли глава и што сав горим од силне ватруштине. Зашто се они не досете па да повасе убрисе и да ми га мету на главу? Ко ме се сада дотакао? Јамачно је дрво или војник... Не, дрво је с друге стране.. А Коља ево треба да реши артиметички задатак. Зашто се учи артиметика, када се све то може изградити и помоћу алгебре?... Ја сам вечито имао слабу оцену из математике, па онда нисам се никако могао да научим да се возим на колима... вероватно зато што сам страшљивац. Боже мој, ја сам знао ја да ћемо оступати ноћу, не бих ни зашто пошшо у рат! А како би лепо било сада сести и одахнути... ма и за минут... Само чим седнеш... одмах ће те прегазити... Да ли да одем у страну... Врло добро, славно, овде нема ни једнога навића.. Како је дивна шума, њу јамачно никуда не секу. Код нас у Зајезерју, на пољани, у храстику, увек је видно, сунце трепери и тако је сух, висок врбак. А чак тамо доле као нека светла тачка.. али не, то је у мојим очима, од ватре.. јамачно је тифус... А ко ће мене лечити?... Замолићу Николаја Васиљевића, но, у осталом, све једно је... У болници на постељи здраво је угодно.. Ко ми је сад викнуо! „Што си се пружио?“ Викнуо је и прошао. То је јамачно какав официр, јер војници немају такав глас... Ево, одмах... Само да за часак одахнем... Е, сад бих једну лимуну, само не од оне у боцама.. но од оне што мама справља. Повећи стаклени суд, па по њему плове кружићи од лимунова и поморанџи — и лед.. само помање шећера... Ја не волим слатко, јер ми је после тако неугодно под боком...

— Ах, Господе! Никаква знака живота! затрешта ми под самим ухом. Отворих очи и подигох главу. У шуми беше много видније, јамачно је месец изгрејао. Крај мене је клечао некакав човек, а ту, одмах до њега стајаше коњ.

— А? Шта је? упитах ја, не знајући још на чисто где сам и шта је са мном.

— Шта, ви сте изостали, ваше благородије? упита он, нагнувши се нада мном.

— Болестан сам! А зар сам изостао? Где је чета?

— Хе! чета? На врсту одавде.

— Како то! Онда треба овуда...

И ја, и ако с неким напором, дигох се и усправих: малени одмор ипак ми је повратио снагу.

— А из којег сте пука, ваше благородије?

— А не, та ја сам лекар, при болници сам.

— А! тако! Но вама је болница сада далеко, нећете до ње скоро стићи, кола нису застала на логоришту.

WWW.UNILIB.BS Како то може бити? Шта ћемо да радимо? збу-
них се ја.

— Сем ако је чета стигла, а тамо ћете већ мирно доћи. Хајд'мо заједно, ја ћу вас провести.

— А ко си ти? упитах својега сапутника.

— Ја сам козак! одговори он, попевши се на коња.

Кренусмо. После неколико корака осетих да ме снага наново почиње издавати и једва иђах за козаком. Он је јамачно опазно, јер сиђе с коња и повуди ми своје место.

— А ја пешке *неку изостати*, додаде он.

Јага и је било, наравно, много лакше, но одмах ме поче спонадати силни дремеж, па да не бих заспао и пао с коња, започех разговор с козаком, који је напоредо са мном корачао.

— А и ти си *изостао*? упитах га.

— Изостао сам!

— А како?

— Тако, својим послом! некако ми нерадо одговори он и измаче за корак.

Месец и опет зађе за облаке и у шуми наступи тако паклена помрчина као тесто. Уз то је коњ застајкивао, фркао и, само подстицан од својега господара, неодлучно се мицао напред.

— На врсту је, велиш, чета од нас? Отпочех ја, хоћеши ма чиме да прекинем ту за ме несносну тишину.

— А ко му зна? Може бити на врсту, а може бити и више! Но! Опет је стао! Тај је коњ досадан! С туђа хата посред блата!

— Зар ово није твој коњ?

— Није. Мој је коњ у пуковској поворци кола.. Убод се у ногу — храмље. А другога ми убише пре пет дана. Овога сам узео из резерве... па ето каквог су ми подвалили.

— А што ниси гледао кад си узимао?

— Било је време за гледање! Овај је био спреман. Стој!.. Турци!.. Куда си нагао — право у блато, видиш како под ногама пљеска. Држите мало у лево.

Потерах у лево. Опет наста ћутање. Стадох тражити ма какву тему за разговор, но бона глава не могаде баш много измислити.

— А одакле си ти? смислих се најзад.

— Ја из ланца.

— Значи: борац?

— Борац! Ах, Господе, чак ни једне звездице нема на небу, — додаде он с некако пригушеним уздахом.

— А што?

— Како *што!* Места су непозната па се може убрзо залутати; а „он“ одмах за нама, трагом иде. Нагађао сам да то „он“ значи Турци и би ми тешко. И ако ми је глава бучала и била тешка, ипак могућност да ме могу заробити поврати ми ведрину мислима.

— Зар ти мислиш да смо залутали? упитах бојажљиво козака.

— А ко му зна?! Можда смо и залутали. Десно, више на десно терајте, ту је јама... И тако ћемо ускоро залутати. Ах и тај проклети пут! опсова он и лупи коња по њушци, овај наже у страну и ја, ударивши ногом о дрво, умало не излетех из седла. Но не дадох никаква јава од себе, да ме је заболело, а и не беше ми до тога... Обузе ме неко нервно дрхтање... Зуби ми удараху један о други, срце ми мучно удараше.

— Еуд идемо? отпочех ја једва изговарајући речи.

— Зар није боље да оставемо овде да дочекамо зору?

— Онда пристајеш да те живог одеру!

И ако је ове речи козак некако необично, чак и с неком злобом изговорио, опет ми се учинило да ни он није потпуно миран.

(СВРШИТЕ СЕ)

БОЉЕ ИКАД НЕГО НИКАД

КРИТИЧКА ОПАЖАЊА Ив. Гончарова

(НАСТАВАК)

Мени је на на пример пре свега падала у очи лена личност *Обломовлева* — код себе и код других — и све јасније и јасније ступала преда ме. Најзад сам инстинктивно осећао да се у ту личност скупљају мало по мало елементарна својства свакога Руса, и готово доста је био тај инстинкт па да личност буде верна карактеру.

Да су ми тада казали све што смо касније у њему нашла Доброљубов и други и, најзад, ја, ја бих поверавао, и поверовавши стао бих намерно јачати једну или другу црту, и сигурно бих је покварно.

Изишла би тенденциозна личност! Добро те нисам знао шта радим.

У *Обронку* највише и пре свега су ме занимале три личности: *Рајски*, *Бабушка* и *Вјера*, али особито *Рајски*. Најтеже ми је било уживети се у ову неодређену, тала још магловиту за мене личност, компликовану, несталну, ђудљиву, готово недостижну, која се стварала постепено, с током времена, у којој су се огледали сви његови предива светлости и боја тј. фазе душевнога развића. Ја сам је морао више него икад сликати инстинктивно, гледајући час на себе, час на друге, непрестано говорећи о њој у кругу тадашњих књижевника, тражећи њихово мишљење, читајући им поједине главе, објашњавајући шта ће бити даље, да видим какав утисак производи и да сигурније идем напред. И то је почето 1855. (роман је био замишљен 1849. када сам после четрнаестогодишњег одсуства дошао на виђење к рођацима на Волгу) Ту су гомилом јурнуле на мене старе, познате личности, ја сам више још непреживели патријархални живот заједно с новим изданицима, смесу младога и старог. Вртови, Волга, обронци Повољја, родни ваздух, усвојене из детињства, свега ми је тога била пуна глава и готово ми сметало да свршим *Обломова*, од којег је први део био написан а остали ми се врзли по глави. Ја сам однео собом нови роман, возио сам га око света у глави и у програму немарно написану на хартицама, и говорио, причао, читао на глас сваком коме сам стигао, радујући се својој готовини.

Свршио сам *Фрегату Паладу*, свршио сам 1856. године, у иностранству, на мору, *Обломова*, и тада право из Мариенбала отидох у Париз где застадох два три пријатеља од руских књижевника и прочитах им тек написана, у усамљености на мору, три последња дела *Обломова*, изувевши последње главе, које сам написао у Петрограду и опет их прочитао већ тамо истим личностима. После тога зав сам прилегао на *Обронак*, који је тада био познат у нашем кругу просто под именом *Уметника*.

Приступам сада право к ономе што видим у та три своја романа и њихову општем смислу.

Горе сам споменуо да видим *не три романа него један*.

Сви су они везани једном општом нити, једном консекутивном идсјом прелаза од једне епохе рускога живота коју сам преживео ка другој, и рефлексом њихових појава у мојим сликама, портретима, сценама, ситним појавама и т. д.

Пре свега треба се сетити и објаснити себи ово: ако су личности типичне, оне ће јамачно у себи рефлектовати више или мање и епоху у којој живе, због тога су и типичне. То јест у њима се огледају као у огледалу и појави друштвенога живота, и обичаји, и стање. А ако је уметник сам дубок то ће се у њима показати и психолошка страна. На дубину не претендујем, журим се приметити да је и сувремена критика оназила већ у штампани да ја нисам дубок.

Ја сам и средина у којој сам се родно, васпитавао, живео, све то, несвесно, рефлектовало се у моме уображењу као што се каткад у малом рибњаку огледа огромна околина: и разасртно небо над рибњаком са разноврстним објектима, и дрвеће, и брдо с каквим зградама, и људи, и животиње, и кретање, и непомичност, све у минијатурним сликама.

Тако се и нада мном и над мојим романима врши овај прости физички закон готово неприметним за ме путем.

Када сам писао *Обичан догађај* ја сам, дакако, имао у виду и себе и многе друге који су као ја учили код куће, или на универзитету, који су живели у затишјима под крилом добрих матера, и који су се потом одвојили од неге, од домаћега огњишта, испуњени сузама (као у првим главама *Обичнога догађаја*), и који су се јавили на главној арени радљивости, у Петрограду.

И овде у сусрету мекушнога, леношћу и госпоштином разнежена синовца с практичним стрицем, изражен је наговештај на мотив што се истом стао појављивати у најживљем центру у Петрограду. Мотив је овај у слабом светлуцању сазнања о прекој потреби рада, правога, не рутинизирана *по животога рада* у борби са сверуским застојем.

То се огледало у мом маленом огледалу у средњем чиновничком кругу. Без сумње је то исто у таквом истом духу, тону и карактеру, само у другим размерама, бивало и по другим, и вишим и нижим сферама рускога живота. Он је достигао знатан положај у служби, он је даректор, тајни саветник, и сем тога постао је и фабрикант. Тада, то је била смела новина, мало те не *понижење*, (не говорим о племићским фабрикама, које су улазиле у број породичнога имања, давале се под закуп, и којима не саме снахије нису занимали). Тајни саветници мало су се решавали на то. Чин није допуштао, а знање трговца није било ласкаво.

У борби стрица са синовцем огледао се и тадашњи тек почет преврат старих војмова и обичаја: сентименталности, карикатурнога претеривања осећања пријатељства и љубави, поезија беспослице, породична и домаћа лаж усиљених, лажних осећања (на пример, љубави са *жутиим цветом* старе уседелице тетке итд.) празно траћење времена у походе, у непотребно гостопримство итд.

Речју, сва ова прва саваљачка и афекциона страна старих обичаја с обичним младашњим заносом прела оном што је високо, велико, изврсно, према ефектима, са силном

жељом да се то искаже у бомбастој прози, а особито у стиховима

Све се то преживљавало, одлазило, јављали су се слаби проблесци нове зоре, нечега трезвенога, активнога, потребнога.

Прво тј. старо изнесено је у личности синовца, и због тога је он испао рељефнији, јаснији.

Друго тј. трезвено сазнање о неопходности рада, труда, знања, изражено је у стрицу; али се то сазнање тек рађало, показали се први симптоми, било је далеко од потпуна развитка, и појамно је што се начело могло изрази и слабо, непотпуно, само које где у оделитим лицима и маленим групама, те је и личност стрицева изишла блеђа од синовчеве.

Нада, девојка, предмет Адујевљеве љубави, била је такође израз свога времена. Она већ није безусловно покорна кћи ма каквих родитеља. Њена је мати слаба предњом и једва је кадра сачувати само десетог матерна ауторитета и ако уверава да је *строга ма да ћути*, и да Нада тобож *неће без ње крочити* ни корака. Али то није истина, ова само осећа да је слаба и слепа дотде да допушта кћери однешаје и с Адујевом и с графом не поимајући у чему је ствар.

Кћи је за неколико корака напред од матере. Она је без питања заволела Адујева и готово то не скрива од своје матере или ћути само из пристојности, сматрајући да је њено право да управља како хоће *својим унутрашњим светом* и самим Адујевом, којим је, пошто га је добро проучила обладала и командује. То је њен послушни роб вежан, добар, бескарактеран, што обећава нешто, али самољубив, прост, обичан јуноша каквих је свугде — легион. И она би га узела, удала би се за њ, и све би пошло обичним током.

Али се јавила личност графова, свесно умна, вешта, сјајна. Нада је увидела да се Адујев не може с њим поредити ни по уму, ни по карактеру, ни по васпитању. Нада није стекла у свом животу сазнања ни о каквим идеалима мушкога достојанства, снаге.

Тада није ни било тих идеала као што није било никаквога самосталнога живота. Оњегин и подобни њему, ето то су били идеали тј. кипоши, лавови који су презирали ситан рад и нису знали шта да раде са собом.

Имала је само да види како млади Адујев није снага, како се у њему понавља оно што је видела хиљаду пута у свих других младиња с којима је играла или мало кокетовала. Она је за тренутак послушала његове стихове. Писање стихова било је тада диплома за интелигенцију. Она се надала да се ту крију снага, таленат. Али се показало да он пише једва сношљиве стихове но да за њих нико не зна, и да се још дује на графа зато што је он прост, уман и држи се достојанствено. Она је прешла на страну последњега. У том је био *свесни корак руске девојке*, нема еманципација, протест против немоћна мајчина ауторитета.

Ну ту се свршила та еманципација. Она је *сазнала*, али то своје сазнање није претворила у дело но се зауставила у *незнању*, пошто је и сам историјски моменат био моменат незнања. Нико још није знао шта да ради са собом, куда да иде, шта да почне. Оњегин и њему подобни „идеали“ само су чамзели у беспослици, не имајући одређених циљева и рада а Таћане нису знали.

— Шта ће из тога да изиђе? У страху пита Адујев Наду, граф се не жени?

— Не знам; одговара она тужно. И доста није знала Рускиња девојка како ће да поступи свесно и рационално у том или другом случају. Она је само нејасно осећала да може и да је време протестовати против *удвобе њене по вољи родитељској* и само је могла несвесно дакако, као Нада, изјавити тај свој протест, одбацивши једнога и пренесавши осећање на другога,

Ту сам је оставио. Више ми није била потребна као тип, а као личност није ме се тичала.

И Вјељински је једаред приметно то „Докле му треба, докле се њом и забавља, а после је остави.“

А мене су питали многи шта је било с њом даље? Откуд ја знам? *Ја сам цртао не Наду по Рускињу девојку данога круга те епохе*, у дани тренутак. Сам лично нисам познавао никакве Наде, или сам познавао многе.

Рећи ће ми се „како је она, као и друге личности, бледа и како ни једне не образују типове! Можда је тако, о том се не могу препирати. Говорим само што сам сам под њима разумевао.“

Почетком четрдесетих година када сам замишљао и писао овај роман, нисам још сасвим јасно могао прозрети у народни период, који се тек приближавао, али који сам предосећао, јер наскоро после штампања *Обичнога догађаја*, у *Сувременику* 1847. г., мени је у глави већ био готов план *Обломова*, а 1848 (или 1849, не сећам се) штампано сам у *Илустрованом зборнику*, који је излазио уза *Сувременик*, и *Сан Обломовљев*, ону увертуру целога романа, дакле, ја сам преживљавао у своме уображењу и тај период и захваљујући својој осетљивости предосећао сам шта ће бити даље. Сад могу одговорити „шта је било с Надом“.

У *Обломову* *Олга* није нико други до *Нада* друге епохе. Но до тога ћемо доћи ниже.

Адујев је свршио као већина тада: послушао је стричеву практичну мудрост, примио се службе, писао је и по новинама (али већ не у стиховима) и преживевши доба младичких заноса заузео је у служби леп положај и добро се оженио, рецју, свршио човек свој посао. У том је и *Обичан догађај*.

Он је у мојим књигама *прва галерија* што је служила као предворје народних двеју *галерија* или *периода* рускога живота, тесне свезаних међу собом тј. *Обломова* и *Обронка*, или *Сна* и *Буђења*.

Могу ми приметити да се дуго пре мене налазе наговештаји на сличне одношаје међу личностима, као што су код мене у *Обломову* и *Обронку* и делом у *Обичном догађају*, у нашега великога песника Пушкина на пр. између Тајане и Оњегина, Олге и Ленскога и т. д.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КЊИЖЕВНОСТ

Данас, 4. ов. месеца, почиње у име Бога, излазити *Звезда Библиотека*. У данашњој, првој свесци донела је

Садржај: „Од Уредништва“ — „Грбови“ (песма) — „Србичевци“ (наставка) — „* * *“ — „Јелени муж“ (наставка). — „Козак“. — „Боље икад него ника“ — (наставка) „Књижевност“ — „Народно Позориште“.

Власник: Ст. М. Веселиновић, — Штампарија Свет. Николића Об Вен. Бр. 2. — уредник Јадко М. Зеселиновић.

почетак *Козака*, кавкаске приповетке *Лави Н. Толстоја* и *Дуг* новелу чувенога францускога писца *Жака Нормана*.

Сама садржина ове свеске служи за препоруку. А ми ћемо се, са своје стране, потрудити, да потпуно одговоримо задатку, која смо себи поставили покрећући *Звездину Библиотеку*.

Свеске се продају на комад, а цена је свакој само десет пара динарских.

Ко жели, може се и претплатити. Месечно стаје за Београд 80 пара дин., за унутрашњост и иностранство један динар или једна круна.

Адреса је: Уредништву *Звезде*, „Коларчева“ улица, број 10. — Београд.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

Године 1869. октобра 30. отворено је данашње Народно Позориште. Управа Краљ. Срп. Народног Позоришта прославила је тај по нашу културу значајни дан, пре пет година, свечано као 25-годишњицу опстанка Народног Позоришта; а овом приликом, кад се навршује 30 година, намерава интимном домаћом славом, са позоришним пријатељима, сетити се с дубоким поштовањем неумрлога Кнеза Михајла, оснивача Кнеза Михајла, оснивача Народног Позоришта, и осталих који су за њ радили.

Према своме карактеру прослава ће се ова ограничити на два вечера. У главним цртама програм је првог вечера овакав: после нове увертуре г. Јенка под насловом *Александар*, следоваће декламација у славу Кнеза Михајла од г. Драгомира Брзака, а затим ће имати први пут реч у Народноме Позоришту онај, који је тако рећи одгајио у повоју српски театар Јозким Вуић. Увод у два Вуићева комада чиниће нарочити пролог у његов спомен од г. Мил. Ј. Митровића, и језна песма у славу Вуићеву, коју је нарочито за ту свечаност компоновао г. Ст. Бинички. Друго вече даће у одломцима развој српске драмске литературе, који се надовезује на Вуића. Упоредно с књижевношћу приредиће се и хронолошки преглед српске музике у колико буде могуће.

Прослава почиње у понедељак 8. новембра, а завршује сутра дан 9. новембра.

Улазнице се могу добити од 5. новембра са доплатом за ложу 2 динара, а за сва остала седишта по 0-50 дин.

РЕПЕРТОАР

Четвртак, 4. новембра: *Гордана ускокова љуба*, глума у четири чина од Др. Лазе Костића.

Субота, 6. новембра: *Вазангазена*, драма у пет чинова, написао краљ Судрака, по староинђијском израдио Емил Под, превео с немачког Мих. Р. Поповић.

Недеља, 7. новембра: дневна представа: *Протекција*, комедија у пет чинова, написао Бранислав Ђ. Нушић. — Вечерња представа: *Штичар*, оперета у три чина, од М. Веста и Л. Хелца. Музика од Карла Целера.